

С. В. Криворучко

УДК 070: 172. 4

Сучасна міжнародна етика преси

Щоб проаналізувати стан етичного розвитку та ступінь реалізації правил професійної етики журналістів у державах, які дотримуються демократичних принципів свободи слова, насамперед звернемося до принципів етики, прийнятих на міжнародному рівні.

Найбільшою, дуже розгалуженою представницькою журналістською організацією у світі є The Society of Professional Journalists — Спілка професійних журналістів. Її було засновано у 1909 році. На сьогодні ця неприбуткова добровільна організація нараховує 13500 членів — професійних журналістів і студентів, що навчаються журналістиці. Своїми цілями Спілка має такі: формування середовища, в якому журналістська діяльність може здійснюватися найбільш вільно й повноцінно, стимулювання діяльності журналістів відповідно до високих професійних стандартів і дотримання етичних норм поведінки, розвиток свободи преси. До лав Спілки може вступити будь-який журналіст, який прагне сприяти втіленню прийнятих у Спілці принципів у діяльність редакційних колегій та вузівських факультетів у своїй країні.

Кодекс професійної етики обов'язковий для всіх журналістів, які є членами організації The Society of Professional Journalists, незалежно від того, у якій країні вони працюють, покликаний реалізовувати принципи етики на міжнародному рівні. Цей Кодекс було прийнято 19 вересня 1998 року.

У преамбулі Кодексу визначається, що мета діяльності преси — освіта спільноти. І са-

ме вона є передумовою справедливості й основою демократії. Такий погляд властивий традиційній концепції демократії, яка бере початок від доби Просвітництва. Отже, обов'язок журналіста — сприяти реалізації цієї мети, сумлінно й чесно слугувати суспільству, відшукуючи істину й забезпечуючи об'єктивне та всебічне висвітлення подій і проблем. Наріжним каменем довіри до журналіста вважається професійна чесність, яка виявляється у відданості етичним принципам професійної поведінки, описаним у Кодексі.

Принципи Кодексу умовно можна поділити на чотири групи вимог, які коротко формулюються так: істинність, мінімум шкоди, незалежність, підзвітність. Проаналізуємо ці принципи.

По-перше, Кодекс закликає журналіста шукати й повідомляти істину, що спричиняє ряд окремих вимог. Журналіст повинен перевіряти достовірність інформації, уникати випадкових помилок. Свідоме викривлення фактів не допустиме ні за яких обставин. Журналіст повинен докладати максимальних зусиль для того, щоб почути особисту думку осіб, які в репортажах визнаються винними за певний проступок. По можливості потрібно вказувати джерела інформації, щоб підтвердити її достовірність. Перед тим як пообіцяти джерелам анонімність, слід з'ясувати мотиви, які спонукають джерело приховувати ім'я; обговорити всі умови та обіцянки, що пропонуються в обмін на інформацію, і виконувати їх. Журналіст повинен прагнути, щоб матеріали публікації, починаючи від заголовків і закінчуючи ци-

татами, не були викривленими, відповідали дійсності, не спрощували події й не висвітлювали їх зовні контексту. При цьому допускається посилення образу як технічний засіб, що слугує його більш повному розкриттю. Журналіст повинен уникати інсценувань подій, які відбулися раніше, без текстового повідомлення про це. Журналіст має уникати таємних та прихованих методів збору інформації, за винятком тих випадків, коли традиційні відкриті методи не дають можливість отримати інформацію, життєво важливу для суспільства. Плагіат засуджується у Кодексі.

До журналіста ставиться вимога сміливо говорити про всі позитивні й негативні сторони людської природи, навіть коли це не всім подобається. Така вимога — специфічний принцип журналістської професії. Адже у повсякденному житті етичним вважається, навпаки, такт і витриманість в оцінках іншого. Крім того, тут криється небезпека конфлікту між свободою слова і свободою особистості, отже, слід чітко бачити межу дозволеного, щоб уникнути такого конфлікту.

Кодекс вважає, що журналіст, маючи власні культурні цінності, не повинен нав'язувати їх іншим. Також він повинен уникати упередженого ставлення до людей через їх расову, статеву, етнічну, релігійну або географічну належність, сексуальну орієнтацію, фізичні вади, зовнішність або соціальний статус.

За Кодексом, завдання журналіста — підтримувати вільний обмін думками, навіть у випадках, коли ці думки, на його погляд, є неприйнятними. Журналіст повинен надавати можливість виступити тим, хто зазвичай не має нагоди публічно висловитися.

Неоднозначною є вимога не розрізняти офіційні та неофіційні джерела інформації. На наш погляд, офіційні джерела несуть більшу відповідальність за свої висловлювання, окрім моральної, ще й офіційно установлену. Крім того, інформацію з неофіційних джерел слід додатково перевіряти. Отже,

журналіст повинен дотримуватися рівності до джерел інформації в аспекті надання їм права голосу, серйозного ставлення до повідомлюваного. Але аналіз інформації, наданої офіційним або неофіційним джерелом, має свої відмінності, які журналіст повинен враховувати при підготовці матеріалу до публікації.

Вимога Кодексу професійної етики преси — розмежовувати у публікаціях і репортажах захист певних поглядів і повідомлення новин. Аналіз і коментарі мають бути чітко визначеними й не повинні викривлювати факти або контекст. Інформація повинна бути чітко відділена від реклами; слід уникати гібридних публікацій. Ці вимоги, як і попередні, слугують для того, щоб матеріали не вводили в оману аудиторію, прозоро повідомляли істинну інформацію, яку адресат міг би легко відрізнити від особистої думки автора публікації.

Важлива вимога, яка теж стосується проблеми істинності та правдивості публікації, — забезпечувати гласність при обговоренні й вирішенні питань, що безпосередньо торкаються інтересів суспільства і доступу до офіційних документів. Виходячи з цього, ЗМІ виступають у ролі народного рупору, через який члени суспільства впливають на політичні, економічні та соціальні події, відштовхуючись від правдивої інформації, яка повинна бути доступною для всіх (знову ж таки через ЗМІ).

Другий принцип закликає журналіста зводити шкідливий вплив публікацій до мінімуму, вбачаючи в джерелах інформації, героях своїх репортажів та колегах людей, що заслуговують на повагу. Пошук новин не є підставою для вседозволеності. Отже, журналіст повинен пам'ятати, що збір інформації та її оприлюднення можуть зашкодити цим людям, завдати їм неприємності. Особливу тактовність слід виявляти до дітей та неповнолітніх осіб, які є джерелами інформації або героями репортажів. Під час збору інформації, публікації інтерв'ю або фотографій стосовно якихось трагічних випадків потрібно бути чуйним до тих, кого спіткало горе.

До речі, Кодекс надає більше прав на контроль інформації, що стосується особистого життя, простим громадянам, аніж посадовим особам або тим, хто прагне до влади, впливу та уваги до своєї персони від суспільства. Якщо вести мову про останню категорію громадян, то проникнення в їхнє приватне життя може бути продиктоване суспільними інтересами. Але загалом усі члени суспільства мають право на таємницю особистого життя, втручання в яке можливе лише у крайньому разі.

Якщо журналіст займається кримінальною тематикою, він не повинен відкривати імена неповнолітніх підозрюваних та жертв сексуальних злочинів, бо це вважається не етичним. Перш ніж публічно назвати імена підозрюваних у злочині до офіційного їх обвинувачення, журналіст повинен зважити, чи є це доцільним. Потрібно балансувати між правом обвинувачених у скоєнні злочинів на справедливий суд і правом спільноти бути інформованою, що не є легкою справою. Адже до цього долучається вимога не підсилювати цікавість до сенсацій, виявляючи почуття міри та смаку. Остання вимога неоднозначна. Адже кожний журналіст прагне, щоб його матеріал дістав якнайширший відгук у аудиторії, чого тяжко досягнути без певної сенсаційності публікації, без повідомлення подробиць та гарячих фактів.

Третій принцип — незалежність журналіста від будь-яких інтересів, за єдиним винятком — право спільноти бути інформованою. Журналісти повинні уникати особистої зацікавленості, не вступати в організації та відмовлятися від діяльності, яка може скомпрометувати їх професійну чесність і зашкодити репутації, відмовлятися від подарунків та послуг, грошових винагород, безкоштовних поїздок, особливого ставлення, уникати роботи за сумісництвом, політичної діяльності, урядових посад, роботи в органах місцевого самоврядування, якщо це може заперечити їх непідкупність. Також Кодекс закликає відмовлятися від надання особливих пере-

ваг рекламодавцям і групам, що переслідують специфічні інтереси, протидіяти тиску, що може здійснюватися ними з метою вплинути на висвітлення подій. Дуже обережним повинен бути журналіст при спілкуванні з джерелами, які пропонують інформацію за послуги або гроші. Торгівля за ціну інформації ставить журналіста у певну залежність від джерела.

Незалежність журналіста надає йому можливість відверто розкривати конфлікти, що загрожують суспільству, сміливо притягати до відповідальності посадових осіб та представників влади. Тому незалежність дуже важливий чинник для демократичної преси, бо без нього неможлива ні свобода слова, ані гласність.

Останній принцип — підзвітність аудиторії та колегам. Цей принцип етики збігається з демократичним принципом підзвітності державних інституцій громадянському суспільству. Стосовно преси, це означає, що, по-перше, ЗМІ повинні слугувати комунікативним каналом між державою та громадянами, надаючи можливість звітності державних установ і відгуку суспільства на рішення уряду або репрезентативних органів. По-друге, журналісти повинні пояснювати і коментувати інформацію, заохочувати спільноту до висловлювань критичних зауважень на адресу ЗМІ, визнавати свої помилки і бути готовими до їх виправлення. Питання професійної етики журналіста також мають обговорюватися широкою аудиторією. Журналісти повинні бути готовими до діалогу зі спільнотою з приводу журналістської етики, публічно розкривати порушення етики у пресі та інших ЗМІ, дотримуватися тих високих етичних стандартів, яких вимагають від інших.

Усі проаналізовані принципи, прийняті на міжнародному рівні, покликані забезпечити розвиток демократичної преси, її легітимність у суспільстві, відкритість інформації. Водночас основна мета Кодексу — визначити, що у роботі журналіста з етичної точки зору є допустимим, а що ні.

Таким чином, професійна етика журналіста має особливі риси порівняно з суспільно прийнятими принципами моралі. Наприклад, тут потрібно поєднувати, з одного боку, свободу слова і відкритість інформації, і з другого — повагу до особистості та її приватного життя.

Не можна назвати Кодекс професійної етики, прийнятий The Society of Professional Journalists, однозначно довершеним, але його дух та ідеї своєрідним чином перегукуються з кодексами етики преси у різних демократичних країнах, що доводить доцільність етичних вимог та їх універсальність для демократичної преси в цілому.